

גידול עגבניות קיץ בכפר ויתקין

כתב: גדעון חרובי

ענף העגבניות נכנס לכפר כתוצאה של חיפוש מתמיד אחרי ענפי פרנסה למשקים. שטחי הקרקע היו קטנים – כעשרים דונם למשק וענפי הרפת, הלול והפרדס לא הניבו הכנסות מספיקות למחיית המשפחות. גידול תפוחי האדמה, ששגשג בתקופת מלחמת העולם השנייה, ירד משמעותית עם סיומה כשרובו של הצבא הבריטי עזב את הארץ ונתיבי הים נפתחו ליבוא תפ"א מאירופה. אינני יודע מי הכניס את גידול העגבניות ומי היו המשקים הראשונים שעסקו בו. כפי שאפשר לראות בטבלה החל שיווק העגבניות בשנת 1945 והגיע לשיאו בשנים 1949 ו-1950 ומכאן החלה ירידה הדרגתית ובמקביל עליה בתפוקת הרפת ועוד יותר בלול ובקלמנטינות.

שיווק עגבניות בטונות¹

תש"ה (1945) –	118.6
תש"ו (1946) –	332.6
תש"ז (1947) –	191.5
תש"ח (1948) –	405.4
תש"ט (1949) –	1038.2
תש"י (1950) –	1391.1
תש"א (1951) –	916
תש"ב (1952) –	774.2
תש"ג (1953) –	416.6
תש"ד (1954) –	374

גידול העגבניות נמשך (ככל שזכור לי) לפחות עד שנת 1957. ב-1956 כשחזרתי מהצבא גידלנו במשק שלנו את העגבניות בשטח ה"אי" ובשנת 1957 בשטח קובני. הפריצה הגדולה של הענף הייתה בשנת תש"ח, כשתושבי הכפרים הערביים, שבחלקם היו יצרני ירקות, ברחו מהמדינה. במקביל החלה העלייה הגדולה של מאות אלפי עולים מאירופה, אסיה ואפריקה והיה צורך להאכילם. בשנות ה-40 היו מייסדי הכפר בגילאי 40-50, רובם במיטב כוחותיהם. מלחמת השחרור הסתיימה, החיילים, בני הכפר חזרו הביתה למשקים, וכל בני המשפחה, החברים והחברות, נערים ונערות, ילדים וילדות, היטו שכמם לעבודה בענף החדש.

כיוון שצמחי העגבנייה רגישים ופגיעים למחלות, הכניסו את הגידול למחזור הזרעים. העגבניות נשתלו רק בשטחי האדמה הכבדה, וכך, בשנים הראשונות היו ארבעה שדות לגידול: שדה א', ב', ג', ד'. אחרי שנת 1949 נוספו אליהם שומלי א' שומלי ב' וקובני. מידי שנה הייתה הוועדה המשקית הייתה מחליטה באיזה שדה יגדלו עגבניות, ורק בו מותר היה לגדל באותה שנה. בדרך כלל בשדה שיועד לגידול עגבניות היו מגדלים באותו חורף בקיה או ירק חורפי אחר כך שלקראת הקיץ היה השטח פנוי לגידול העגבניות. כל חבר זרע משתלה בשטח המיועד לגידול. המשתלה נזרעה ב"צלחות" שגודלן דומה לצלחות השקיה של עצי ההדר, בערך בגודל של 3X3 מטרים. הזרעים נזרעו בשורות שורות. את המשתלה הכינו קרוב לברז

¹ מתוך חוברת "תלמים" למלאת 25 שנה לכפר

המים של החלקה. המים זרמו בתעלת עפר וממנה הוטו והציפו את הצלחות. את המשתלות הכינו בראשית מאי והשתילה הייתה כעבור חודש ימים בערך. בראשית יוני פתחו במתלם רתום לבהמה, תלמים במרחק של כ-120 ס"מ אחד מהשני. המהדרים פיזרו זבל אורגני יבש או זבל עופות יבש בתלמים וכיסו אותו במחרשה, מזון לצמחי העגבניות. הזרימו מים לתלמים ושתלו את השתילים בצידי התלם. השתילים נקלטו גדלו והתפתחו ואז תקעו בשורות את עמודי ההדליה. היו כמה סוגים של עמודים:

- עמודים מענפי אקליפטוס שנכרתו במשור יד וצדם האחד חודד בגרון.
- עמודי עץ שהובאו ממנסרות.
- עמודי ברזל זזית (זזיתנים) שנקראו קוֹרְדוֹנִים.

העמודים נתקעו בקרקע הרטובה במהלומות של פטיש 4 או 5 ק"ג, במרחק של כ-3 מטרים ביניהם. בשני קצוות השורה תקעו עמודים עבים יותר, מוטים במקצת החוצה, וקשרו אותם בחוטי ברזל לעוגנים, שהיו יתדות ברזל שנתקעו עמוק בקרקע במרחק מהם.

ההדליה נעשתה במתיחה של חוטי ברזל מגולוונים משני צדי השורה בגובה של כמה עשרות ס"מ והצמדתם לצמחים ולעמודים בעזרת ווים מברזל בצורת כך צמחו והתפתחו שיחי העגבניות כלפי מעלה. בהמשך הוסיפו עוד "חוט שני" ו-"חוט שלישי" והצמחים הגיעו עד לגובה של קומת אדם.

הקטיפ החל בחודש יולי והוא נמשך עד לחודש אוקטובר ולעיתים אף יותר, בהתאם לבריאות הצמחים. על פי זכרונותי, קטפו 4 פעמים בשבוע בימים א' ג' ה' ו'. את העגבניות קטפו לתוך פח מרובע של 20 ליטר שהיה במקורו פח נפט. הסירו את חלקו העליון הוסיפו ידית, על ידי הצמדת חתיכת קרש של 4X4 ס"מ לקצה העליון של אחת מצלעותיו. הקוטפים היו גוררים את הפח לאורך השורה. משני צידי החלקה פזרו את תיבות השדה הריקות (עשויות מעץ), אליהן שפכו בעדינות את הפרי הקטוף. כל עגבניה ששינתה צבעה מירוק לאדמדם בצידה התחתון היתה נקטפת. לא זכור לי שעגבניות "בררה" שווקו לשוק הציבורי. אני זוכר שבמשק שלנו, בשנים הראשונות, היו מביאים את תיבות העגבניות לחצר, והורי היו ממיינים אותן בלילה אחרי החליבה, ומסדרים אותם בתיבות שורות שורות, כמו בונבוניירות. למחרת בבוקר, היו מביאים את התיבות למחסן קבלת התוצרת שהיה במרכז הכפר.

משגדלה כמות העגבניות לשיווק, הקימו בשדה סככה מיוחדת לקבלת התוצרת. ישראל ברקמן היה מקבל את העגבניות, שוקל את התיבות והסבלים שעבדו בכפר העמיסו אותן על המשאיות שנשלחו לתנובה עוד באותו יום. שמעון של עגבניות כפר ויתקין יצא למרחוק והן נדרשו במיוחד על ידי הסוחרים והירקנים בערים הגדולות, גם כשהפסקנו לסדר את כל העגבניות, וסידרנו את העגבניות העליונות בלבד. זכור לי, שבשנת 1950 או 1951 נסעתי על עגלה עמוסת תיבות לסככת קבלת העגבניות שליד הבאר בשדה ג'. בדרך עצרה אותי יפה חומה ובקשה שאקח ארגו עגבניות שקטפה. היתה לה שורה אחת של עגבניות ללא הדליה, כנראה שלא הקפידה לקטוף בזמן, והעגבניות נראו בהתאם. היא אמרה לי "תגידי לישראל שזה ארגו של יפה, והוא יקבל אותן" ואכן להפתעתי הוא קיבל את הארגו שקל ורשם. אני לא בטוח שהארגו שווק...

מרים סברדלוב סיפרה שבראשית שנות החמישים החלקה שלהם בשדה שומלי היתה קרובה לסככת קבלת התוצרת שהייתה ליד הבאר ההרוסה. מרים ויצחק היו לוקחים איתם לקטיפ את בתם הקטנטנה אסתרקה ומושיבים אותה בתוך תיבה שדה ריקה. כשישראל ברקמן היה מגיע ב-10 בבוקר לסככה, היה לוקח את הילדונת, מספר לה סיפורים ושר שירים, והיא זוכרת אותם עד היום...

בשנה האחרונה שגידלנו עגבניות בקובני, אורה היתה בהריון עם יובל. היא הייתה נוסעת איתי בעגלה לקטיפ ואח"כ חוזרת בטרמפים על גבי עגלות עמוסות בירק כדי להניק את אביגדורה, בתנו הבכורה. באותה שנה אכל הסוס שלנו משק הפתיון שהכנתי לזחלי הפרודניה והתפגר. כל מה שהרווחנו משיווק העגבניות הוצאנו על קניית הסוסה היוגוסלבית ממשק פורת.

מלבד הקטיף וההדליה היתה עבודה לא מעטה בחלקות העגבניות: השקיה ודישון, ריסוסים שנעשו במרסס מוטורי עם צינורות ארוכים שנמשכו ידנית בין השורות כשבקצותיהם רובי ריסוס (גאנים), אבוקים ב- די.די.טי, או "גזרול" שנעשו במאבק ידני או באמצעות שק או מיכל בד. פיזור פיתיונות לזחלי הפרודניה ועוד. בתקופת העבודה בעגבניות, היו הידיים שלנו צבעוניות, צהובות וירוקות מהמגע עם הצמחים וחומרי ההדברה.

סופו של הענף נבע לדעתי מכמה סיבות:

- א. עייפות החברים הוותיקים מהעבודה המפרכת בחום והלחות של הקיץ.
- ב. מחלות ומזיקים שתקפו את החלקות, בעיקר מַגְלֵת (פוזריום), כימשון ותולעי הפרודניה שפגעו בפרי. המחלות גרמו להפחתת היבולים ולתמותה מוקדמת של הצמחים.
- ג. המצב הכלכלי של החברים השתפר, וניתן היה לוותר על ענף העגבניות ולהגדיל את ענפי בעלי החיים והקלמנטינות שנתנו הכנסות יפות.

ערכה: שרי גלבוע